

Jaume MENSA I VALLS

ANTONI ANDREU, MESTRE ESCOTISTA.
BALANÇ D'UN SEGLE D'ESTUDIS*

«Le chroniqueur franciscain, Mariano de Florence, se fait l'écho de l'opinion commune de son temps en écrivant d'Antoine André: *Doctrinae sui Magistri Scoti praecipuus defensor*. Sans doute dirait-il dans le style du jour: champion du scotisme, témoin et interprète par excellence de Duns Scot, ou peut-être [...] second fondateur du scotisme».

Camille BÉRUBÉ, *Antoine André, témoin et interprète de Scot*.¹

PRESENTACIÓ

Antonius Andreae o Antoni Andreu fou un filòsof català que va viure a cavall dels segles XIII i XIV.² Sabem ben poca cosa de la seva vida, però podem afirmar amb absoluta certesa que fou un frare franciscà de la custòdia de Lleida. Més d'un centenar de còdexs i d'una trentena d'edicions dels anys 1471-1520 han conservat les seves obres fins als nostres dies. Andreu, anomenat l'*Scotellus*, és un dels millors deixebles de Duns Escot; ell mateix es declara seguidor fidel del Doctor subtil. Considerada globalment, la seva extensa obra és un curs complet de filosofia *ad mentem Scoti*. No és estrany, doncs, que des de sempre els tractats del frare català s'hagin confós amb els del mestre escocès.

Sense la claredat d'exposició d'Antoni Andreu, la seva capacitat de síntesi, l'habilitat per ordenar, sistematitzar i jerarquitzar les idees i l'interès pels temes genuïnament filosòfics (de metafísica, filosofia natural i lògica), les intuïcions i els principis del pensament d'Escot, aguts, penetrants i subtils, però formu-

* El present treball forma part del projecte de recerca «Corpus Digital d'Arnau de Vilanova: Filosofia i ciència a la Corona d'Aragó (segles XIII-XIV)», MEC, FFI2014-53050-C5-2-P; i de les activitats del Grup de Recerca Consolidat de Cultura i Literatura a la Baixa Edat Mitjana 2014-2016 (2014 SGR 119), finançat pel Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya.

1. Camille BÉRUBÉ, *Antoine André, témoin et interprète de Scot*, dins «Antonianum», 54 (1979), 387. Per a la referència al cronista franciscà (segles XV-XVI), vegeu: MARIANUS DE FLORENTIA, *Compendium chronicarum Fratrum Minorum*, dins «Archivum franciscanum historicum», 2 (1909), 632.

2. En els manuscrits sempre trobem el nom del nostre autor escrit de la mateixa manera: *Antonius Andreae*, és a dir, el nom en nominatiu i el cognom en genitiu, com era costum a les nostres terres. Per tant, la forma correcta d'anomenar-lo no és altra que Antoni Andreu, sense la preposició «de» entre el nom i el cognom.

lats amb un llenguatge més aviat difícil, en obres eminentment teològiques i constantment revisades, no haurien pogut esdevenir el fonament d'una escola filosòfica. Andreu és reconegut com el «segon fundador de l'escotisme»;³ i la seva filosofia ha estat qualificada amb l'expressió «aristotelisme escotista», perquè els seus tractats més importants s'articulen en forma de comentaris a l'obra d'Aristòtil, el Filòsof per excel·lència.⁴

L'objectiu d'aquestes pàgines que ara presentem és molt simple. Com diu el subtítol, ens proposem de fer balanç dels estudis crítics publicats durant el darrer segle: la primera fitxa bibliogràfica pertany a una entrada de diccionari de l'any 1914 i la darrera a un article de revista de 2015. En una primera part d'aquest repertori, *Un segle d'estudis crítics*, apleguem la bibliografia crítica sobre Antoni Andreu. En el primer apartat, *Els estudis sobre Antoni Andreu*, presentem les referències bibliogràfiques dels articles de revista o dels llibres que tracten de l'autor català, ordenades cronològicament, amb un resum normalment breu del seu contingut. De vegades, al final, també hi ha alguna notícia o referència d'aquell estudi en els repertoris bibliogràfics habituals: «Arxiu de textos catalans antics», «Medioevo latino. Bollettino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIII», «Bibliographie annuelle du Moyen Âge tardif. Auteurs et textes latins», «Collectanea franciscana». Unes *Observacions crítiques* sobre les característiques, les tendències i les aportacions d'aquests estudis clouen aquesta primera part.

Una segona part, *Observacions sobre la vida i l'obra d'Antoni Andreu*, d'una banda, comenta les dades conegudes de la seva vida; i, de l'altra, sistematiza les informacions més generals sobre les seves obres. En l'apartat central d'aquesta segona part fem l'inventari dels còdexs coneguts d'Antoni Andreu. En aquest sentit, els estudis precedents del P. Martí de Barcelona, Sebastián García-Navarro, Marek Gensler i d'altres, i els catàlegs de biblioteques d'arreu del món, ens han estat de gran ajuda.⁵ Isaac Vázquez Janeiro, l'any 1998,⁶ va

3. BÉRUBÉ, *Antoine André*, 387.

4. Giorgio PINI, *Scotistic Aristotelianism: Antonius Andreas' 'Expositio' and 'Quaestiones' on the Metaphysics*, dins *Via Scoti: Methodologica ad mentem Joannis Duns Scoti*. «Atti del Congresso Scotistico Internazionale, Romae, 9-11 marzo 1993», I, a cura di Leonardo SILEO (Medioevo, 1), Roma, PAA – Edizioni Antonianum, 1995, 387.

5. MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Antoni Andreu, O.M.*, «*Doctor Dulcifluus*» (s. XIV), dins «*Criterion*», 5/18 (1929), 321-346; Sebastián GARCÍA-NAVARRO, *Antonio de Andrés (siglo XIV). Estudio bibliográfico-crítico de sus obras*, I-IV. Tesis doctoral dirigida per Francisco CANALS VIDAL, Barcelona, Universidad de Barcelona, Facultad de Filosofía y Letras, 1973, i, del mateix autor, *Pensamiento escotista en la España medieval (siglos XIII-XV)*, dins «*Revista española de filosofía medieval*», 3 (1996), 77-84; Marek GENSLER, *Catalogue of Works by or ascribed to Antonius Andreae*, dins «*Mediaevalia philosophica Polonorum*», 31 (1992), 147-155.

6. Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, *El pensamiento hispano-franciscano medieval en la historiografía reciente*, dins *Pensamiento medieval hispano. Homenaje a Horacio Santiago-Otero*, II, coordinat per José María SOTO RABANOS, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Consejería de Educación y Cultura de la Junta de Castilla y León, Diputación de Zamora, 1998, 1143-1173.

arribar a comptar 88 manuscrits que contien obres d'Antoni Andreu, però dissortadament no en publicà la llista. Quasi una vintena d'anys després, el nostre inventari ofereix informació de 112 còdexs. De cada manuscrit, n'indiquem la identificació (ciutat, institució que el conserva i signatura), si és possible, una breu descripció de les dades conegudes del manuscrit (si és de paper o de pergamí, nombre i mida dels folis, època en què fou escrit), les obres d'Andreu que hi són copiades i la bibliografia. En algun cas, també hem pogut oferir els *incipit* o *explicit*, tal com els trobem en la bibliografia citada. Sabem que un inventari com aquest és inevitablement parcial, farcit d'indesitjables errors i dissortadament incomplet, però creiem també que aplega la informació bàsica actualment disponible sobre els manuscrits d'Antoni Andreu i que pot orientar la feina d'ulteriors estudis codicològics. En un darrer epígraf d'aquest segon apartat classifiquem els escrits d'Antoni Andreu en «obres d'autenticitat sempre acceptada», «obres d'autenticitat discutida, però majoritàriament acceptada en l'actualitat», «obres presumiblement autèntiques», «obres problemàtiques» i «obres conegudes per referència o perdudes». Aquesta classificació també és provisional. Tant de bo que noves troballes de manuscrits i l'estudi de la tradició textual i del contingut de les obres d'Antoni Andreu esmenin i enriqueixin aquesta classificació i en general l'estudi que presentem.

Com que el sentit darrer d'aquest balanç d'un segle d'estudis sobre Antoni Andreu és establir unes mínimes bases per a futurs estudis, les pàgines que ara presentem es tanquen amb una conclusió: el lector interessat hi trobarà unes observacions sobre possibles línies de recerca. Esperem que les taules del final del nostre estudi en facin més pràctica la consulta.

No voldria acabar aquestes ratlles sense expressar la meva gratitud a diverses persones que m'han ajudat a aconseguir algun o alguns dels estudis sobre Antoni Andreu: el P. Agustí Boadas (Biblioteca Provincial dels Franciscans), el P. Xavier Guanter (Biblioteca del monestir de Poblet), el P. Guillermo Cerrato (Biblioteca del Santuario de Loreto), la Dra. Giuliana Musotto (Officina di Studi Medievali, de Palerm), el director i la bibliotecària de la Biblioteca de la Fundació Quer Alt, Sr. Josep Batalla i Sra. Laia Corbella, la Sra. Àngels Rius (Biblioteca del monestir de Montserrat), personal de diverses biblioteques de Catalunya (Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, biblioteques de la Universitat de Barcelona), la doctoranda Maria Cabré (que prepara una prometedora tesi sobre el comentari d'Antoni Andreu a la *Metafísica* d'Aristòtil), l'estudiant polonesa i alumna meua a la Universitat Autònoma de Barcelona Sra. Aleksandra Michałowska, la meua cunyada Conxa Moncunill, bibliotecària de la Universitat Politècnica de Catalunya, i el meu fill Arnau, amantent ajudant. A tots ells moltes mercès.

L'Espelt, primavera de 2016